

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Ову књигу Филолога уредили
М. ПАВЛОВИЋ Р. БОШКОВИЋ М. ПЕШИКАН

Секретар
Ж. СТАНОЈЧИЋ

Књ. XXX — св. 1—2

БЕОГРАД
1973

Кирил ТАРАНОВСКИ
(Cambridge, Mass., USA)

ЈЕДНА БОЈИЋЕВА ПЕСМА ИЗ ЊЕГОВИХ ЂАЧКИХ ДАНА И ПИТАЊЕ ГЛАСОВНЕ ФАКТУРЕ ЊЕГОВА СТИХА

Бојићева поезија из ђачких дана све доскора није привлачила пажњу књижевних историчара. Тек недавно је Владета Вуковић објавио Бојићеву историјску драму „Деспот Лазар Бранковић“ (написану између 20. и 31. децембра 1907. године).¹ Тај први драмски покушај младог песника од несумњивог је интереса за проучавање његове доцније драмске технике и драмског стила. Вуковићев пример побуђује нас да објавимо и једну кратку Бојићеву песму, написану у пролеће 1909. године. Та песма је као епитаф уклесана на надгробном споменику Бојићева школског друга Милана Петровића (6. II 1892 — 8. III 1909) на београдском Новом гробљу:

Страх од нечег новог смрвио је тебе
У мутном тренутку мрачног искушења;
Спустила се Вечност да снове погребне,
Над раном зрелошћу простре дах презрења.

М. Бојић VII р. р.²

Милан Петровић, најстарији син угледног београдског професора и познатог преводиоца Чедомиља Петровића (1862—1924), ученик VII разреда Београдске реалке, завршио је свој млади живот самоубиством.

¹ *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXV, свеска 3—4 (1969). Датум на крају Бојићева текста (стр. 281) свакако је погрешан: Бојић је учио VI разред реалке 1907—1908. школске године.

² Судећи по потпису, песма је написана пре завршетка 1908—1909. школске године. Она досад није била штампана. Ако се буде приређивало академско издање Бојићевих целокупних дела, она свакако треба да заузме у њему своје место.

Милан је био сталожен младић и у последњим месецима његова живота није било ничега што би указивало да се у њему збива тешка душевна борба; отуда Бојић и говори о „*муџном џренуџку* мрачног искушења“. Повод Миланову самоубиству остао је тајна и за његову породицу и за његове другове. „Страх од нечег новог“ (тј. страх од живота, од будућности) „смрвио је тебе“ — то је Бојићево песничко објашњење. Милан је био необично зрео и духовно развијен за своје године; стога Бојић и помиње *рану зрелоси* у свом епитафу. Последња два стиха овог епитафа не смеју се схватити као једноставни трибут романтичарској идеји о „иронији судбине“, — они су резултат личног доживљаја који је дубоко потресао романтичарски настројеног младог песника. И тако их треба примити.

Овај Бојићев епитаф садржи неколико елемената које ће песник доцније искористити. Тако, на пример, рима „искушења — презрења“ биће поновљена у песми „Вјерују“ (1910), а затим у паровима: „презрења — покољења“ и „искушења — спасења“ у „Развејаним ваграма“ (1912). Сликавање глаголских именица Бојић неће избегавати ни у својим доцнијим драмама, иако су то биле, са гледишта поетике његова времена, сиромашне риме. Израз „*си*рах од нечег новог“ појавиће се, додуше у сасвим друкчијем контексту, у песми „Ветром шибани“ (1912): „Од *си*раха *и*ред Новим сваки дамар трепти“. Песничка слика „Спустила се Вечност да . . . *и*роси*ре* дах презрења“ наћи ће одјека у седмом сонету: „[Кад] подсмех мноме *и*роси*е* дах свевлашћа“. Најзад, Вечност, написана великим словом не треба да нас чуди: у својим раним песмама (1910—1912) Бојић често пише апстрактне именице великим словом (Живот, Воља, Вера, Лепота, Срећа, Прошлост, Будућност, Ум итд.). То је, свакако, наивни данак поетици симболизма.

Овај Бојићев епитаф представља посебни интерес због своје ненаметљиве, али ипак осетне гласовне фактуре, засноване, у првом реду, на понављањима сугласника и сугласничких група:

1. Стр̑ах од н̑чег н̑в̑ог || смр̑вио је т̑бе
2. У муџн̑ом тренуџку || мра̑чног искушења:
3. Спустила се Ве̑чно̑ст || да сн̑ове погр̑еб̑е
4. Над р̑ан̑ом зр̑елошћу || пр̑о̑стр̑е да̑х презрења.

Линеарна (хоризонтална) понављања лако су уочљива. У прва три стиха прве акцентоване речи сваког полустиха везане су почетном алитерацијом: 1. *с* — *с*; 2. *м* — *м*; 3. *с* — *с*. Пажљиви читалац (или слушалац) може лако осетити и вертикалну везу између та четири *с*:

страх — спустила; смрвио — снове. У првом стиху алитерирају и два *н*, а *р* из речи *сѣрах* понавља се у речи *смрвио*. Синтагма која испуњава први полустих другог стиха „цементирана“ је понављањем гласова *у*, *и* и *н* (*у.уӣн. /ӣ. . нуӣ.у*); два епитета овог стиха (*муӣни* и *мрачни*) везани су понављањем двају сонаната (*м* и *н*); последњи слог првог полустиха (*ку*) понавља се у последњој речи другог. Група *мр* у почетку другог полустиха ступа у вертикалну везу са истом групом из другог полустиха првога стиха (*мрачног — смрвио*). Група *сѣ* којом почиње трећи стих раздваја се у другом полустиху (*снове — њогребе*); облици *вечносѣ* и *снове* везани су опет понављањем пет гласова (*ве.нос. / снове*). Гласовна фактура четвртог стиха свакако је најзасићенија. Тај стих има шест *р* (два у првом, а четири у другом полустиху); група *зр* у последњој речи првог полустиха понавља се у последњој речи другог; прва и последња реч тог полустиха везане су почетном алитерацијом (*ѣр*). Али ни то није све. Реч *дах* римује се у ствари са првом речју песме: *сѣрах*; штавише, именица *сѣрах* цела се криптограмски садржи у изразу *просѣре дах*. На тај начин почетни и завршни полустихови песме ступају у дијагоналну везу. То није једина веза између њих: та два полустиха садрже по три акценатске целине, док сви остали полустихови само по две. Најзад, ваља поменути да се у свим римама налази исти наглашени самогласник (*е*, кратак у непарним, дуг у парним стиховима), а римоване речи трећег и четвртог стиха везане су почетном алитерацијом (*ѣ*) и групом сугласник $+р$ у наглашеном слогу (*ѣогребе — ѣрезрења*).

Гласовна понављања, пре свега понављања сугласничких група, постаће карактеристична црта Бојићеве поезије уопште. Функција тих понављања није само мнемоничка. Засићена гласовна фактура даје песничком тексту већу компактност и повећава његову сугестивност, као, на пример, у мађијским инкантијама. Ту ступају у дејство и асоцијације „повратне везе“: поновљени гласовни комплекс изазива у нашем сећању првобитну реч. Узмимо, примера ради, почетак „Белог усијања“ (1917):

**Попали и сруши, || разби и разори,
Полупај и скрши || роби и однеси . . .**

У овом примеру нарочито су изразите вертикалне везе: *ѣопали — ѣолуѣај*, *сруши — скрши*, *разби и разори — роби*. Нема сумње да се експресивна моћ ових императива, самим тим што се они „привлаче по звуку“, знатно појачава.

Детаљнија анализа гласовне фактуре Бојићева стиха излази из граница овога кратког чланка. Навешћемо само још један пример, — из чувене „Плаве гробнице“ (1917):³

Јер хоћу да влада || **бескрајна** тишина
И да **мртви** чују || хук **борбене** лаве,
Како врућим кључем || **крв** пенуша њина
У деци што **кликћу** || под **окриљем** славе.

Јер **тамо**, далеко, || **поприште** се зари
Овом истом крвљу || што **овде** **почива**:
Овде изнад **оца** || **покој** господари,
Тамо изнад **сина** || **повесница** **бива**.

Зато хоћу **мира**, || да опело служим
Без речи, без суза || и **уздаха** меких,
Да **мирис** **тамјана** || и **дах** **праха** здружим
Уз **тутњаву** **муклу** || **добоша** далеких.

Истакли смо масним словима само најупадљивија понављања. Тако, у првој од цитираних строфа, с једне стране, речи *бескрајна* — *мртви* — *врућим* — *крв* — *окриљем* чине један низ понављања (*кр* — *р.в* — *вр* — *крв* — *кр*); с друге стране речи *врућим* — *кључем* — *кликћу* — *окриљем* граде друге низове (*ућ* — *уч* — *ћ*; *кљ* — *клик* — *к.иљ*). Синтагма *врућим кључем* претставља „чвор“, у коме се сви низови укрштају. Глас *к* среће се у последња два стиха шест пута. У другој строфи речи *идиришије* — *идчиџа* — *идкој* и *идвесница* везане су анафорски наглашеним слогом *ио*, који се понавља под акцентом и у глаголу *госиодари*⁴. У трећој строфи реч *мирис* у трећем стиху садржи у себи гласовни комплекс речи *мир* из првог стиха и у исти мах улази у унакрсну алитераацију у синтагмама

³ У тој песми већ су у првом стиху полустихови везани почетном алитераацијом (*с*), а свих шест речи завршном асонанцом (*е*): „Стојте галије царске Спу-тајте крме моћне“.

⁴ У првом полустиху друге строфе алитерирају такође оклузивни и високотонални *и* и *д*, а у последњем полустиху оклузивни и нискотонални *и* и *б*. У оба случаја први глас је безвучни, а други звучни: „Јер *и*амо далеко . . . *и*овесница *б*ива“. У трећем стиху ове строфе под акцентом се појављује само нискотонални (тамни) самогласник *о*. О синестетичкој вредности високотоналних / нискотоналних (као и компактних / дифузних) самогласника *в*. моје саопштење „Звукова фактура стиха и ее восприятие“ (Proceedings of the Sixth International Congress of Phonetic Sciences, Prague, 1970, стр. 883—885).

које испуњују прве полустихове трећег и четвртог стиха ($m - \bar{ii}; \bar{ii} - m$). У другом стиху трипут се понавља глас z (безречи — *бесуза* — *уздаха*); именице *сузе* и *уздах* везане су гласовном групом *уз*. Други слог речи *уздах* понавља се у другом полустиху трећег стиха у речи *дах*, за којом следује као одјек *ах* у *џраха*. Реч *дах* уз то алитерира са синтагмом која испуњава последњи полустих строфе: *добоша далеких*, а група *зд* из *уздаха* појављује се и у речи *здружим*. Тако се у тим двама речима сједињују две гласовне теме: z и d . Веома упадљива је и гласовна тема нискотоналног (тамног) и дифузног $у$, која почиње на крају трећег стиха и иде кроз цео први полустих четвртог. Најзад, у првој строфи приметна је и алитерација $n - \bar{n}$, итд.

Као што видимо, свака од ове три строфе има своје специфично „гласовно ткиво“. Можда није ни потребно наглашавати да у гласовној фактури Бојићева стиха нема ничег усиљеног и вештачки траженог: и семантички и стилистички свака је реч „на своме месту“.

Бојићеве савременици називали су га „краљем речи“ и подвлачили су да је „утисак његових стихова, неусиљених, речитих, бујних и сликовитих . . . био . . . донекле *омамљујући*.“⁵ Та „онојна моћ“ Бојићеве поезије добрим делом се објашњава мајсторском гласовном фактуром његова стиха.

---

⁵ Владимир Ђоровић, Предговор Бојићевим *Песмама и драмама* (у издању Српске књижевне задруге, Београд, 1927, стр. XII).